

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของป่าตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท*

AN ANALYTICAL STUDY OF THE VALUE OF FORESTS IN THERAVĀDA BUDDHISM

พระมหากัมปนาท กมมสุทฺโธ (แสงจันทร์)

Phramaha Kampanat Kammasuddho (Sangchan)

พระครูโฆสิตวัณณานุกุล

Phrakhrukositwattanankul

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

สวัสต์ อโนทัย

Sawat Anothai

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

Saint John's University, Thailand

E-mail: phrawatsomwang@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความหมายของป่าที่ปรากฏในศาสตร์ต่างๆ 2) เพื่อศึกษาเรื่องคุณค่าของป่าตามแนวทางโลก และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของป่าตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ดำเนินการศึกษาโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการวิเคราะห์เอกสาร โดยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำเนื้อหามาวิเคราะห์ตามขอบเขตของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

ผลการวิจัยพบว่า

1. ลักษณะป่า พบว่า 1) ป่าในความหมายของสังคมศาสตร์ ได้แบ่งเป็นป่าในเมือง ป่าชุมชน ซึ่งเป็นป่าที่อำนวยความสะดวกแก่มนุษย์เป็นสำคัญ เพื่อให้ป่าได้รักษาความสมดุลของธรรมชาติเอาไว้ ทั้งดิน น้ำ และอากาศ 2) ป่าในความหมายของนิติศาสตร์ เป็นประเภทป่าที่มี

* Received 3 June 2019; Revised 24 July 2019; Accepted 27 July 2019

กฎหมายคุ้มครอง อยู่ภายใต้การดูแลของรัฐ มีบทลงโทษแก่ผู้กระทำผิดต่อป่าตามพระราชบัญญัติป่าไม้ 3) ป่าในความหมายของเต๋า ความเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง ชีวิตคือป่า ป่าก็คือชีวิต 4) ป่าในความหมายของพุทธศาสนา แม้ในแต่ละศาสตร์จะให้ความหมายที่แตกต่างกันบ้าง แต่ยังมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ป่ามีประโยชน์โดยตรง เป็นแหล่งผลิตปัจจัย 4 ให้แก่สิ่งมีชีวิต

2. ป่าในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ป่ามีคุณค่าทางกายภาพ เป็นการให้ปัจจัย 4 แก่มนุษย์ คุณค่าทางสังคม เป็นกัลยาณมิตรของผู้ใคร่ในธรรม คุณค่าทางอารมณ์ เป็นสถานที่ทำจิตให้เกิดความวิเวก และคุณค่าทางปัญญา เป็นแหล่งเรียนรู้ไม่มีวันสิ้นสุด

3. วิเคราะห์คุณค่าของป่า พบว่า พระพุทธศาสนาได้มองป่าในหลายแง่มุม ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างมีความสงบสุข มองเห็นธรรมชาติเป็นเรื่องรื่นรมย์ น่าชื่นชมความงาม และมีความสุขกับธรรมชาติ และมองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าเกื้อกูลต่อการพัฒนาของมนุษย์ และจะทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พลิกเปลี่ยนจากความเป็นปฏิกิริยาที่จะพิชิต ช่มเหรง รังแก เอาเปรียบธรรมชาติมาสู่ความเป็นมิตร ความเกื้อกูล และอยู่ร่วมกันด้วยดี

คำสำคัญ: คุณค่า, ป่า, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This research aimed 1) to study the forest in the several sciences; 2) to investigate the value of forest in Theravāda Buddhism; and 3) to study the value of the forest according to Buddhism. The study was conducted by qualitative research method focusing on document analysis (Documentary Research) from various sources to analyze their contents in accordance with the determined scope of the study.

The findings were as follows:

1. Forests along with its characteristics and meaning in the various disciplines have been clearly classified as (i) forest in the meaning of the social sciences divided into forest in a city a community forest, which is a forest that

mainly benefits human beings as a resting place and to balance the nature, earth, water and air, (ii) forest in the meaning of law is a protected forest type under the management of the state. There are penalties for offenders and according to the Forest Act, there are forest, reserved forest, national park, (iii) the forest in Taoism, which refers to the nature of everything as life is the forest and the forest is life, (iv) forest in Buddhist meaning in which forest is classified as interior and exterior forest. Even though in each science, there are different meanings or characteristics of the forest, the same purpose is that the forest is directly beneficial as a source of four requisites, and as an indirect benefit, that are abundant when the forest is plentiful.

2. The value of forest in the Theravāda Buddhist is clearly shown that the forest is physically beneficial in terms of providing four requisites to human beings, socially value in terms of good companion of those who fond of Dhamma, emotional value as the peaceful place for mind, and value for wisdom as the source of unlimited knowledge.

3. In an analysis of the value of the forest along the lines of Buddhism, It is found that Buddhism views nature in various aspects, which are essential for the development of the quality of human life in society in peacefully living together by regarding nature as pleasing, admirable beautiful, and happy with the nature, viewing nature as beneficial surroundings to human development, and this will make human behavior on nature and environment change from hostility to conquer, persecute, and take advantage of nature to be friendly, supportive and coexist.

Keywords: Value, Forest, Theravada buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล นับเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับธรรมชาติอันเป็นแหล่งของต้นน้ำ ลำธาร และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของสรรพสัตว์ พระพุทธองค์จึงมีกุศโลบายเพื่อให้สาวกได้รู้จักคุณค่าและการรักษาธรรมชาติอย่างแท้จริง

ในสมัยพุทธกาลนั้น ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังบริสุทธิ์ สะอาด ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ อุดมสมบูรณ์ พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่เคยปรากฏหลักฐานใด ๆ ว่าเปียดเบียน หรือช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ มาสร้างประโยชน์ในทางวัตถุเพื่อตนเองหรือเพื่อพระศาสนาเลย ในทางตรงกันข้าม กลับอาศัยใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น ด้วยความซาบซึ้งในคุณค่า และมีจิตใจในการถนอมรักษาอย่างสูงส่ง ถึงกระนั้นก็ตาม ในฐานะพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาชีวิตที่สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่าง ๆ ของประสบการณ์ในการดำรงตนอยู่ร่วมกับธรรมชาติ จึงเป็นไปได้ที่จะค้นหาหลักคำสอน เพื่อทำความเข้าใจและอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะป่า แต่ถึงกระนั้น พระพุทธองค์ก็ยังคงบัญญัติสิกขาบท ที่เกี่ยวข้องกับป่าเอาไว้มากมาย เพื่อป้องกันและรักษาป่าเอาไว้ ปัจจุบันทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉพาะป่า ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากความโง่เขลา ความโลภ ความเห็นแก่ตัว และการขาดความเคารพต่อธรรมชาติ วิกฤติการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่เราเผชิญอยู่ทุกวันนี้ ต้องการความช่วยเหลือที่เร่งด่วน และมุ่งเน้นคุณค่าด้านจิตวิญญาณของมนุษย์ ในการรู้ถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะป่า มนุษย์จำเป็นต้องทบทวนทัศนคติของตน ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะสามารถกำหนดเป้าหมาย ในการดำรงชีพได้เหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติ และไม่กลายเป็นผู้ทำลายล้างธรรมชาติไปอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และหยุดยั้งการทำลายล้างธรรมชาติก่อนที่จะสายเกินไป การรักษาป่า เมื่อพิจารณาตามหลักของจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ครอบคลุมไม่เพียงแต่มนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อสังคม แต่รวมไปถึงมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งปัจจุบันวิธีคิดและทัศนคติแบบพระพุทธศาสนาได้รับความสนใจมากขึ้น

ในกลุ่มขององค์กรพัฒนาต่าง ๆ ในอนาคตกระแสดความคิดแบบนี้อาจขยายตัวอย่างกว้างขวางมากขึ้น และอาจเป็นที่ยอมรับทั้งโลกตะวันตกและตะวันออกก็เป็นได้

ปัจจุบันนี้ ป่าได้ถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นปัญหาสำคัญระดับโลก และส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา ต่อความอยู่รอดของมนุษย์และสรรพสัตว์โดยตรง ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ด้วยเหตุผลดังกล่าว เพื่อแก้ปัญหาเรื่องป่าไม้อย่างถูกวิธี ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของป่าตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อกระตุ้นเตือนและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของป่าตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาเรื่องป่าที่ปรากฏในศาสตร์ต่าง ๆ
2. เพื่อศึกษาเรื่องคุณค่าของป่าตามแนวทางโลก
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของป่าตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการวิเคราะห์เอกสาร โดยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) สรุปเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลจากเอกสาร ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ หนังสือ เอกสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความ และงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย รวมถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เชื่อถือได้

2. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 เรียบเรียงข้อมูล โดยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกัน ทั้งในส่วนข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ

2.2 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ตามจุดประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของป่าตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผู้วิจัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ป่าในฐานะเป็นทรัพยากรทางกายภาพ

ความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิตบนโลกใบนี้ ทั้งมนุษย์และสัตว์ ได้อาศัยป่าเป็นปัจจัยหลัก เพราะป่าได้ให้อะไร ๆ ที่มนุษย์ต้องการ ป่าไม่เพียงเป็นระบบนิเวศที่บอบบาง ที่ต้องมีความสมดุลของสภาพแวดล้อม ที่ถูกต้องตามระบบของตัวเอง จึงจะดำรงสภาพป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์เอาไว้ได้ คือต้องมีต้นไม้หลากหลายชนิด ต้องมีพื้นที่ที่กว้างมาก และต้องมีสัตว์ป่ามากชนิดเพียงพอ โดยต้นไม้ที่มากนั้นก็จะช่วยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ และความชุ่มชื้นมากจนมีฝนตกชุกตามฤดูกาลอย่างเพียงพอ ส่วนการมีสัตว์ป่านั้นจะช่วยให้เกิดการแพร่พันธุ์ของพืชชนิดต่าง ๆ ไปทั่วพื้นที่ของป่า ซึ่งสัตว์ป่านั้นก็จะมีการควบคุมกันเองอยู่แล้วในตัว เพื่อไม่ให้มีสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งมากเกินไปจนเกินไป อันจะทำให้ป่าเกิดความเสียสมดุล มนุษย์เป็นสิ่งที่มีความต้องการที่ต้องอาศัยอากาศบริสุทธิ์หายใจ ต้องดื่มน้ำบริสุทธิ์ ต้องกินอาหารบริสุทธิ์ ต้องอยู่ในอุณหภูมิที่พอเหมาะ (เรวัตร์โพธิ์พันธ์, 2559) ต้องมีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ที่เรียกว่าปัจจัย 4 ซึ่งปัจจัย 4 เหล่านี้ล้วนมีที่มาจากป่า

ถ้ามนุษย์จะกิน จะใช้ปัจจัย 4 อย่างพอเหมาะพอควร ไม่มากมายจนเกินไป ป่าไม้และสัตว์ป่าของโลกก็ย่อมที่จะไม่ถูกทำลายลงอย่างมากมายจนเสียสมดุล มนุษย์ก็ยังคงที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขไม่เดือดร้อน เพราะยังมีป่าไม้มากเพียงพอที่จะยังรักษาสมดุลของธรรมชาติที่พอเหมาะแก่การดำรงชีวิตของมนุษย์เอาไว้ได้ การที่มนุษย์ยกตัวยุทธ์ต่อป่าไม้ด้วยการกิน การใช้จนมากมายเกินความจำเป็น เป็นเหตุสนับสนุนให้เกิดการทำลายป่าไม้ของโลกกันอย่างมหาศาล จนป่าไม้ของโลกถูกทำลายลงอย่างมากมาย และกระทบกับระบบนิเวศจนทำให้ป่าเสียสมดุล แล้วผลที่ตามมาก็คือทำให้พื้นที่ป่าลดลง แล้วความชุ่มชื้นก็ลดลง ทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดภาวะฝนแล้งต่อเนื่อง เมื่อฝนตกก็เกิดน้ำท่วม เนื่องจากขาดป่าไม้ดูดซับน้ำไว้ จึงส่งผลให้ต้นไม้ตายมากขึ้น และเกิดพื้นที่ทะเลทรายมากขึ้น

ป่าไม้มีความสำคัญทางกายภาพของสิ่งมีชีวิตเป็นอันมาก เพราะป่าไม้คือผู้ให้กำเนิด และมีพระคุณอย่างยิ่งแก่มนุษย์ ถ้าป่ายังคงอุดมสมบูรณ์ มนุษย์ก็จะมีชีวิตที่สงบสุข แต่ถ้ามนุษย์ทำลายป่า ก็เท่ากับทำร้ายตัวเอง เพราะได้รับอันตรายและเกิดความสูญเสียจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ อันเป็นเหตุมาจากการเสียสมดุลธรรมชาติ มนุษย์จึงต้องเปลี่ยนมาช่วยกันรักษาป่า รักษาธรรมชาติ ด้วยการช่วยกันกิน และใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด เพื่อไม่ให้เกิดการทำลายป่าไม้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

พุทธศาสนา ให้ความสำคัญต่อป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งกำเนิดปัจจัย 4 การบริโภคปัจจัย 4 ควรพิจารณาด้วยความระมัดระวัง ไม่มากจนเกินไป จนเกินความจำเป็น ไม่น้อยจนเกินไป จนอดคัดลำบาก ใช้อย่างฉลาด มีสติ เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อให้อัตภาพนี้เป็นอยู่ได้ โดยอาศัยหลักพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ ตามสิกขาบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยปัจจัย 4 มาพิจารณา นิสสัย 4 ของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งตรงกับปัจจัย 4 ที่มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคน ด้วยเหตุนี้ จึงได้ทำการศึกษาถึงความสำคัญของป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งกำเนิดปัจจัย 4 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งผลิตอาหาร ทรัพยากรป่าไม้ถือเป็นแหล่งที่มาของอาหารหลากหลายชนิด ให้กับสิ่งมีชีวิตบนโลกได้อย่างมากมาย มีผลไม้น้อยใหญ่ที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตของมนุษย์อยู่มาก และผลไม้เหล่านี้ถือเป็นผลไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีอยู่ในธรรมชาติตามฤดูกาลต่าง ๆ เป็นอย่างดี เพราะความเป็นธรรมชาตินี้เอง ทำให้พืชผลต่าง ๆ ในป่ามีความสมบูรณ์และเหมาะสมแก่การใช้ดำรงชีวิตของเหล่าสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ และสัตว์ เป็นต้น

1.2 ป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งผลิตที่อยู่อาศัย ตามธรรมชาติของมนุษย์มาตั้งแต่ในสมัยอดีตกาล นอกจากนี้ ป่าไม้ยังส่งผลต่อการปฏิบัติธรรมให้กับเหล่าพระสงฆ์ ผู้แสวงหาความหลุดพ้นทางใจให้กับตนเอง การอาศัยความสงบร่มเย็นของธรรมชาติ เป็นแนวทางที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาอย่างช้านาน ดังนั้น การพำนักในบรรดาป่าไม้ต่าง ๆ เหล่านี้ จึงส่งผลทำให้บรรดาเหล่าพระสาวกเห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและป่าไม้มากขึ้น

1.3 ป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งผลิตเครื่องนุ่งห่ม พระพุทธเจ้าทรงเห็นคุณค่าความสำคัญดังกล่าว จึงกำหนดเครื่องนุ่งห่มสำหรับพระสงฆ์ไว้เรียกว่า ไตรจีวร หมายถึง “ผ้า

สามผืนที่พระวินัยอนุญาตให้ภิกษุมิไว้ใช้ประจำตัว ได้แก่ สังฆาฏิ อุตราสงค์ และอันตราวาสก เครื่องนุ่งห่มสำหรับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา หรือผ้าไตรจีวรนั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ให้ภิกษุได้ใช้สอยทั้งสิ้น 6 ชนิด คือ “ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าป่าน และผ้าที่ทำด้วยของผสมกัน” จะเห็นได้ว่า ผ้าเหล่านี้มีวัตถุดิบที่สามารถแสวงหาได้จากป่าทั้งสิ้น

1.4 ป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งผลิตยารักษาโรค พืชบางชนิดมีสรรพคุณในการรักษาโรคต่าง ๆ ป่าไม้มีความสำคัญแก่พระสงฆ์เป็นอย่างมาก เพราะพระสงฆ์สามารถใช้พืชพรรณนานาชนิด มาเป็นวัตถุดิบในการประกอบยารักษาโรคได้ ทั้งส่วนที่เป็นราก ใบไม้ หรือแม้กระทั่งผลไม้ ดังจะเห็นได้ว่า มนุษย์สามารถนำส่วนต่าง ๆ ของพืชทั้งหมดนี้มาใช้เป็นยารักษาโรคได้เป็นอย่างดี ดังนั้น พระสงฆ์จึงได้รับพุทธานุญาต ให้สามารถนำพืชพรรณที่มีอยู่ในป่ามาใช้เป็นยารักษาโรคได้พุทธบัญญัติ

ดังนั้น ป่าในฐานะเป็นทรัพยากรทางกายภาพ ผู้มีความรู้ในทางโลกมองป่าเพียงแค่ว่าให้ปัจจัย 4 แก่มนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เพื่อให้อัตภาพนี้เป็นอยู่ได้ ป่าช่วยส่งเสริมให้ผืนน้ำในดิน ให้ดินสมบูรณ์น้ำสมบูรณ์ มีอากาศที่บริสุทธิ์ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายอยู่ได้เพราะป่า ถ้าขาดป่าชีวิตนี้ย่อมอยู่ลำบากแต่มนุษย์ก็ยังเอาเปรียบป่า กอบโกยผลประโยชน์จากป่าด้วยการตัดไม้ทำลายป่า จนส่งผลกระทบให้เกิดปัญหามากมาย เช่น โลกร้อน น้ำท่วม ดินขาดน้ำ อากาศเป็นพิษ เป็นต้น ส่วนพุทธศาสนานั้นเห็นว่า การมีปัจจัย 4 ที่สมบูรณ์ ส่งผลให้กายภาพของมนุษย์มีกำลังในการทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง สังคมและประเทศชาติ และเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ระบบเศรษฐกิจ สังคมดีขึ้น หรืออีกนัยหนึ่ง การมีปัจจัย 4 ที่สมบูรณ์ ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญของผู้นับถือธรรมตามหลักสัปปายะ คือ มีอาวาสสัปปายะ สถานที่อยู่เป็นที่สบาย เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ไม่ไกลไม่ไกลจากชุมชนจนเกินไป มีอาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบายไม่ขัดเคืองจนเกินไป มีบุคคลสัปปายะ มีกัลยาณมิตรเป็นสหายธรรม และมีธรรมสัปปายะ คือ มีข้อปฏิบัติที่เหมาะสมแก่จริต มีหลักปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสมแก่ผู้นับถือธรรม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลทางกายภาพทั้งสิ้น

2. ป่าในฐานะเป็นทรัพยากรทางสังคม

ป่าไม้มีความผูกพันต่อการดำรงชีพของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งมนุษย์ได้ใช้ประโยชน์ทางด้านต่าง ๆ นานัปการ เช่น วัสดุก่อสร้าง วัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรม อาหาร ป่าไม้จะเป็นแหล่งที่มาของอาหารคนและสัตว์เลี้ยง เชื้อเพลิง ยารักษาโรค ช่วยปรับ

สภาพภูมิอากาศในท้องถิ่น ด้านเทคโนโลยี (พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, 2536) เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ป่าไม้จะเป็นตัวบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินและชนิดของแร่ธาตุที่อยู่ในดินได้ ด้านนันทนาการ ป่าไม้ที่ปรากฏอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของโลก ได้สรรค์สร้างความงดงามตามธรรมชาติเอาไว้ไม่ว่าจะเป็นรูปทรง สีของดอกและใบ ความเป็นระเบียบของการเจริญงอกงามอยู่ร่วมกัน ยิ่งไปกว่านั้นตามป่าดงพงไพรอากาศจะเย็นสบายและบริสุทธิ์ และมีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่ ซึ่งสัตว์ป่าเหล่านี้จะช่วยปรุงแต่งให้ป่าไม้มีความงดงามมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้เองป่าไม้จึงเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สำคัญของมนุษย์ ลดความรุนแรงของน้ำท่วม ในขณะที่ฝนตกหนักน้ำฝนบางส่วนจะถูกต้นไม้ในป่าดูดซับเอาไว้ ทำให้ปริมาณน้ำที่ไหลลงตามลำน้ำลดลง ในช่วงเดียวกันนี้เองน้ำที่ไหลผ่านลงมา จะถูกต้นไม้ช่วยชะลอความเร็วของน้ำไหลให้ลดลง ซึ่งจะช่วยลดความเสียหายของชีวิตและทรัพย์สินจากการเกิดน้ำท่วมได้เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เกิดจากระดับความสูงของน้ำที่เอ่อล้นขึ้นมาและแรงปะทะของน้ำไหล เป็นแนวป้องกันลมพายุ การปลูกแนวป่าไม้ไว้รอบสิ่งก่อสร้าง เช่น อาคารบ้านเรือน จะช่วยลดความเสียหายของสิ่งก่อสร้างอันพึงเกิดจากพายุได้ เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ประโยชน์ทางด้านสุขวิทยา ประโยชน์ด้านยุทธศาสตร์ ช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน เป็นต้น เมื่อมนุษย์ได้ประโยชน์ต่าง ๆ จากป่าดังที่กล่าวมาแล้ว หากได้รักษาประโยชน์นั้นเอาไว้ไม่ ไม่มีการอนุรักษ์ป่าอย่างถูกวิธี จนมีผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา ต่อความอยู่รอดของมนุษย์และสรรพสัตว์โดยตรง ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

พระพุทธองค์ เมื่อคราวสั่งสอนสาวก บางครั้ง ได้หยิบยกเอาธรรมชาติสิ่งที่อยู่รอบกายมาอุปมาเปรียบเทียบให้สาวกฟัง สุดท้ายส่งผลให้สาวกส่วนใหญ่ได้มีดวงตาเห็นธรรม หรือบางครั้ง เมื่อสาวกมีแนวทางปฏิบัติที่ผิดพลาด ก็ได้เอาต้นไม้มาเปรียบเทียบให้ฟัง ได้ตรัสเปรียบเทียบคนบนโลกนี้ดุจเช่นเดียวกับต้นไม้ ความเป็นอยู่ของคนไม่แตกต่างจากต้นไม้ ต้องอยู่เป็นหมู่เป็นคณะ เป็นกลุ่มเป็นก้อน พึ่งพาอาศัยกันจึงจะอยู่กันได้ และได้จำแนกไว้อีกว่า การเป็นอยู่ไม่ว่าจะเป็นคนหรือต้นไม้ ย่อมมีบริวารเป็นมิตรสหาย เช่น ต้นไม้กะพี้ มีไม้กะพี้เป็นบริวาร เปรียบเหมือนคนบาป คนทุศีล แม้บริวารของเขาก็เป็นคนบาป คนทุศีล ต้นไม้กะพี้ มีไม้แก่นเป็นบริวาร เปรียบเหมือนคนบาป คนทุศีล แต่บริวารของเขาคือคนมีศีล มีกัลยาณธรรม ต้นไม้แก่น มีไม้กะพี้เป็นบริวาร เปรียบเหมือนผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แต่บริวารของเขาคือคนบาป เป็นคนทุศีล ต้นไม้แก่น มีไม้แก่นเป็นบริวาร เปรียบเหมือนผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แม้

บริวารของเขาก็มีสกุล มีกัลยาณธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังนี้ การอยู่ร่วมกับสังคม ย่อมมีความเป็นอยู่ที่หลากหลาย มีทั้งคนดี และคนไม่ดี

ป่าในฐานะเป็นทรัพยากรทางสังคม คุณค่าที่ป่ามอบให้กับสังคมโลกนี้มีมากมายทั้ง เศรษฐกิจ สังคมที่เกิดวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ จนกระทั่งการเมือง มนุษย์ทุกคนสามารถ กอบโกยผลประโยชน์จากป่ามาส่งเสริมให้ความต้องการของตัวเองให้เต็มได้ ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามสติปัญญาความสามารถของตน แต่มนุษย์เห็นเพียงแค่ประโยชน์จากป่ากลับหาตอบแทนคุณต่อป่าไม่ ไร้จิตสำนึกในการตอบแทนป่า สุดท้ายเมื่อไม่มีป่าจะได้ใช้ สอยย่อมส่งผลให้มนุษย์มีความเดือดร้อน ส่วนพุทธศาสนา เอาสังคมของป่ามาอุปมา เปรียบเทียบสอนโปรดสังคมโลก เพื่อให้ชาวโลกได้เห็นความจริงว่า การอยู่กับสังคมโลกนี้ต้อง ปฏิบัติอย่างไร อยู่อย่างไร ต้องพึ่งพาอาศัยกันจึงจะอยู่กันได้ ต้องรักษา เคารพกฎเกณฑ์ที่สังคม กำหนดขึ้น อย่าทำตัวผิดธรรมชาติ เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขอย่างแท้จริง

3. ป่าในฐานะเป็นทรัพยากรทางอารมณ์

ผลประโยชน์ที่เกิดจากป่าในทางอารมณ์ อันส่งผลให้มนุษย์มีความสุขในการสัมผัสกับป่า สามารถวิเคราะห์ตามทัศนะของคนทั่วไป ว่าความสำคัญของป่าในฐานะเป็นทรัพยากรทางอารมณ์ได้ เช่น เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของมนุษย์ คนที่มาเที่ยวป่าส่วนมากก็เพื่อมาพักผ่อนหย่อนใจ เนื่องจากป่ามีทัศนียภาพที่สวยงาม มีน้ำตกให้เที่ยวเล่น และสามารถทำกิจกรรมที่ทั้งให้ความเพลิดเพลินและความรู้ต่าง ๆ ได้อีก เช่น การดูนก ศึกษาพรรณไม้ ดูนกเงือก เดินป่าศึกษาธรรมชาติ ซึ่งป่าแต่ละแห่งก็มีจุดเด่นแตกต่างกันออกไป ด้วยเหตุนี้ ป่าไม้จึงเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สำคัญของมนุษย์ ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงวันสุดสัปดาห์ ชาวเมืองจำนวนมากจะเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวหรือพักผ่อนในเขตอุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนรุกขชาติ สวนพฤกษศาสตร์ สวนป่า และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น เป็นแหล่งกำเนิดของความเชื่อ ชนชาวเขา ชนชาวเผ่าต่าง ๆ หรือชาวชนบททั่วไป ป่าไม้บางส่วนอยู่ได้ด้วยการดูแลรักษาของชาวบ้านเหล่านี้ เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และดวงวิญญาณที่อาศัยอยู่ในป่านั้น ๆ มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระสงฆ์และความเชื่อของชาวบ้านที่ช่วยให้รักษาป่าไม้ไว้ได้ เช่น ความรับผิดชอบและดูแลรักษาป่าไม้ ความร่วมมือขององค์กรเอกชนและวัดร่วมมือกันรักษาป่าไม้ความเชื่อเรื่องดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ เมื่อชาวบ้านเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษจะโกรธไม่พอใจ ถ้าพวกเขาเข้าไปตัดไม้หรือล่าสัตว์ในป่า ตามความเชื่อชาวบ้านจะสร้างศาลเล็ก ๆ ไว้

ในป่าเพื่อให้เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งผีบรรพบุรุษจะช่วยปกป้องรักษาและบันดาลให้เกิดสิ่งดี ๆ แก่พวกเขา ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าประเภทนี้ในรูปอาหารจำพวกเห็ด พืชผัก และผลไม้มาหลายชั่วอายุคนแล้ว ชาวบ้านจะสร้างกฎระเบียบในการดูแลรักษาป่าขึ้นเอง เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อดังกล่าวข้างต้น

พุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “จงพากันตัดป่าแต่อย่าตัดต้นไม้ ภัยย่อมเกิดจากป่า ภิกษุทั้งหลาย จงตัดป่าและหมู่ไม้ที่ตั้งอยู่ในป่าเสีย จงเป็นผู้ไม่มีป่า เพราะว่า หมู่ไม้ที่ตั้งอยู่ในป่าถึงจะมีจำนวนน้อยของนรชนยังไม่ขาดเพียงใด เขาย่อมเป็นผู้มีใจปฏิบัติอยู่ในนารีทั้งหลายเหมือนกับลูกวัวตัวที่ยังไม่หย่านม มีใจจดจ่อในแม่วัว ฉะนั้น” ตามพุทธพจน์นี้ พระพุทธองค์มีพระประสงค์ ให้สาวกได้เห็นโทษของกิเลสตัณหา ที่เป็นอุปสรรคของนักบวชผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ว่ากิเลสตัณหาที่อยู่ในใจคน รกชฎียิ่งกว่าป่า น่ากลัวยิ่งกว่าป่า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แต่เมื่อสามารถทำลายกิเลสเหล่านั้นได้ การประพฤติพรหมจรรย์ในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมมีความเจริญเกิดขึ้น สรุปความได้ว่า ป่าที่เปรียบกับเหมือนกับกิเลสตัณหา เป็นป่าที่น่าหวาดกลัวแก่ผู้ปรารถนาความเจริญ เป็นอุปสรรคแก่ผู้ปฏิบัติธรรม เพราะจะนำพาให้ติดอยู่ในวัฏสงสารไม่มีสิ้นสุด เหตุนั้น พระพุทธองค์ จึงให้ตัด ถอนรากถอนโคนเสีย การที่พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบอย่างนี้ เพื่อให้สาวกทั้งหลายได้พิจารณาว่า ความรู้สึกของผู้อยู่ในป่าย่อมเกิดความกลัว แต่สิ่งที่น่ากลัวกว่าป่า คือ กิเลสที่ภายในใจของตน

ป่าในฐานะเป็นทรัพยากรทางอารมณ์ ความสุขที่เกิดจากการได้สัมผัสกับธรรมชาติทั้งภูเขา ป่าไม้ ต้นไม้ ดอกไม้ป่านานาพันธุ์ ต้นน้ำลำธาร เป็นต้น ย่อมสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ได้สัมผัส เกิดความสงบ ร่มเย็นทั้งกายใจ ส่งผลให้มีการพัฒนา และอนุรักษ์ป่าไม้อีก เพื่อการท่องเที่ยวบ้าง เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจบ้าง ในสิ่งเหล่านี้ มนุษย์ได้รับความสุขเพราะป่าได้จัดสรรให้ พุทธศาสนาเอาป่ามาเป็นอารมณ์แห่งการตรัสรู้ หรือแหล่งเรียนรู้ทางอารมณ์ พระพุทธองค์ได้ใช้กุศโลบายโดยการเอาป่า มาเปรียบเทียบกับกิเลสที่มีภายในจิตใจของมนุษย์เราว่าใจเรานั้น บางครั้งสงบเหมือนป่าบ้าง น่ากลัวเหมือนป่าบ้าง เป็นต้น เพื่อให้เหล่าสาวกได้เห็น ว่า ป่าที่อยู่ภายนอกนั้น ยังไม่น่ากลัวเท่ากับป่าที่อยู่ภายในใจคน

4. ป่าในฐานะเป็นทรัพยากรทางปัญญา

ป่าไม้เป็นแหล่งขุมทรัพย์ความรู้ที่เรียนไม่มีวันหมด ทุกวันนี้ป่ายังคงเป็นแหล่งข้อมูลให้มนุษย์เข้าไปศึกษาหาข้อมูลกันอย่างไม่รู้จักจบ จากเดิมที่เคยเรียนรู้ลักษณะของ พืชว่ากินได้หรือ

ไม่ได้ จนได้มีการจัดแยกเป็นกลุ่มทำการวิจัยมากมายเพื่อค้นหาประโยชน์และโทษของพืชพรรณในป่า เกิดเป็นศาสตร์ เช่น พฤกษศาสตร์ สัตววิทยา นิเวศวิทยา เป็นต้น ชีววิทยาป่าไม้ การดำรงไว้ซึ่งความสมบูรณ์ของป่านอกจากจะช่วยรักษาระบบนิเวศแล้ว ยังถือว่าเป็นห้องสมุดธรรมชาติที่มากมายเรื่องราวให้ค้นหากันต่อไปอีกไม่รู้จบ และมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และวิวัฒนาการเป็นศาสตร์เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษา แม้การศึกษาในส่วนอื่น ๆ ที่เกิดจากป่า ล้วนเป็นไปเพื่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั้งสิ้น ในที่นี้จะได้วิเคราะห์ห้องความรู้ที่เกิดจากตามวิสัยโลกดังนี้

4.1 ในแง่เศรษฐกิจ คือมองในแง่ที่คิดหาทางว่าจะทำอะไรกับป่า เพื่อจะหารายได้จะเอาอะไรไปขาย เพื่อเลี้ยงชีวิต เพื่อหาเงิน หรือเพื่อสร้างความร่ำรวย เช่น ปลูกป่าเพื่อเอาไม้ไปขาย อย่างร้ายก็ตัดไม้แบบทำลายป่า หรือแม้แต่ชาวบ้านเข้าไปในป่า ส่วนมากก็เข้าไปหาปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพซึ่งเป็นเรื่องของปัจจัยสี่ แล้วก็มองในแง่สังคม มองในแง่ระบบนิเวศ ซึ่งเป็นการมองที่กว้างออกไป

4.2 ในแง่สังคม ป่ามีส่วนสำคัญมากในการกำหนดวิถีชีวิต และลักษณะความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่อยู่ในป่าหรืออาศัยป่านั้น ตลอดจนอารยธรรมของมนุษย์ทั้งหมดที่ต้องอาศัยป่า (เดชา บุญค้ำ, 2543) ตัวอย่างก็คืออารยธรรมโบราณที่เจริญมาในอดีต ล้วนแต่ต้องอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เกื้อกูลทั้งนั้น ดังจะเห็นว่า อารยธรรมที่เจริญขึ้นมาแล้ว ต้องเจริญในที่ ๆอุดมสมบูรณ์ มีน้ำ มีป่า มีสัตว์และพืชพรรณพร้อมบริบูรณ์ หรือมองในทางกลับกัน เมื่อป่าดิน และน้ำที่เป็นสภาพแวดล้อมเป็นอย่างไร ก็จะเป็นตัวกำหนดการดำรงปรับตัวของมนุษย์ที่ทำให้อารยธรรมนั้น ๆ มีลักษณะเฉพาะตัวที่ต่างกันไปเพราะฉะนั้น ป่าจึงมีส่วนกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมทำให้สังคมเปลี่ยนไป อย่างน้อยที่สุดเฉพาะหน้า ป่าก็เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวชุมชนไว้ โดยทำให้คนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นมีความเป็นอยู่ร่วมกัน อิงอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดเป็นกลุ่มเป็นหมู่ได้ (ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2546)

4.3 ในแง่ระบบนิเวศ ปัจจุบันระบบนิเวศได้รับผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า ส่งผลให้ระบบนิเวศขาดความสมดุล ทั้งปัญหาเรื่องน้ำ ดิน อากาศ เป็นต้น เหตุนี้จึงบังเกิดหน่วยงานเพื่อจะปกป้องป่าหรือสิ่งแวดล้อมขึ้น (ศศิณา ภารา, 2550) ได้ระดมปัญญาหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อจะรักษาป่าเอาไว้ให้นานที่สุด การที่จะทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้และอยู่คู่กับโลกตลอดไปได้นั้น มีหลักการอนุรักษ์อย่างถูกวิธี (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) คือ

ใช้อย่างฉลาด ประหยัด พื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดียิ่งขึ้น ปรับปรุงให้ดีกว่า สภาพธรรมชาติเดิม นำของใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ ใช้สิ่งอื่นทดแทนทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนาและต้องศึกษาผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบเสียก่อน ให้ การศึกษาแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นในแหล่งธรรมชาติ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจ ความสำคัญของระบบสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตจะได้ช่วยกันอนุรักษ์

ป่าในฐานะเป็นทรัพยากรทางปัญญา ป่า คือ แหล่งเรียนรู้ทางปัญญาที่ธรรมชาติได้ สร้างขึ้น ที่มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ไม่จบสิ้น ทั้งการแยกประเภทของป่า ภูมิประเทศ อากาศ สิ่ง ที่เป็นประโยชน์จากป่า ไม่ว่าจะเป็นอาหารที่นำมาเลี้ยงสัตว์ได้ ไม้ที่นำมาสร้างที่อยู่อาศัย นำมาทำเครื่องนุ่งห่ม และพืชที่เป็นยารักษาโรค เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มนุษย์สามารถใช้สติปัญญา ของตน เพื่อเรียนรู้และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตน สังคมและประเทศชาติได้ ส่งผลให้เกิด ระบบเศรษฐกิจขึ้น นี่คือนิยามปัญญาที่เกิดจากป่าในวิถีสังคมโลก พุทธศาสนา ได้เล็งเห็นคุณค่า ของป่าในทุกแง่มุม ว่าป่านั้นมีประโยชน์ต่อโลกนี้อย่างไร พระพุทธเจ้าในฐานะศาสดาเอกของ โลก ผู้นำทางจิตวิญญาณของหมู่เวไนยสัตว์ ถือได้ว่ามีความผูกพันกับป่ามาตลอดพระชนมชีพ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543) จึงมีบัญญัติพระวินัยที่เกี่ยวข้องด้วยป่าบ้าง เพื่อไม่ให้ สาวกเบียดเบียนป่า หรือทำร้ายสิ่งแวดล้อม มีหลักธรรมคำสอนโดยยกป่าเป็นอุทาหรณ์บ้าง เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สาวกของพระองค์ และที่สำคัญที่สุด พระองค์ได้เห็นคุณค่าของป่า ว่าเป็นสถานที่เพาะปลูกปัญญาอันสูงสุดให้เกิดได้ คือ โลกุตตรปัญญา อันเป็นปัญญาเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริง เป็นแสงสว่างอันทำลายอวิชชา และเป็นมรรคนำสู่นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุด ของพุทธศาสนา

อภิปรายผล

1. จากการศึกษาวิจัย พบว่า ประโยชน์ที่เกิดจากป่า ป่าไม่เพียงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะป่าไม่มีประโยชน์ทั้ง การเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับ มนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม่ถูกทำลายลงไปมาก ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น เมื่อ ป่าไม่ถูกทำลาย จะส่งผลไปถึงดินและแหล่งน้ำด้วย เพราะเมื่อเผาหรือถางป่าไปแล้ว พื้นดินจะ

โล่งขาดพืชปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาก็จะชะล้างหน้าดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินไป นอกจากนั้นเมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือน และที่ลุ่มในฤดูน้ำหลาก พอถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมได้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธารทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อมาถึงระบบเศรษฐกิจและสังคม

2. จากการศึกษาวิจัย พบว่า การพรรณนาคุณค่าของป่า ป่าไม้ นับเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์และสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ มนุษย์ได้อาศัยป่าไม้ทำเป็นที่อยู่อาศัย สัตว์ก็อาศัยป่าไม้เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นที่หลบภัย ป่าไม้ช่วยสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่สรรพสัตว์ ทำให้ฝนตกตามฤดูกาล ช่วยอุ้มน้ำไม่ให้ น้ำป่าท่วมอย่างฉับพลัน ป้องกันการไหลเซาะของน้ำ ช่วยบรรเทาความร้ายแรงของพายุ ป้องกันและบรรเทาอุทกภัยเป็นแหล่งอาหารของมนุษย์และสัตว์ มนุษย์ได้รับประโยชน์จากป่าไม้เป็นจำนวนมากหลาย เช่น ใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม ช่วยปรับอุณหภูมิในฤดูกาล ใช้ในการอุตสาหกรรม ใช้เป็นอาหารของคนและสัตว์ โดยการนำเอาดอกผล ใบ เมล็ด หน่อ หัวของพืช และน้ำผึ้ง มาทำเป็นอาหาร ใช้เป็นยารักษาโรค เป็นสมุนไพรที่ปลอดภัย ใช้ทำเครื่องนุ่งห่ม โดยใช้เส้นใยจากเปลือกเถาวัลย์ ใช้ยางน้ำมัน มาทำประโยชน์ในการทำเครื่องหอม ทำกระดาษ สบู่ ยาขจัดรองเท้า เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้รับประโยชน์ทางอ้อมจากป่าไม้ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นเสมือนปอดของประเทศ

3. จากการศึกษาวิจัย พบว่า การรักษาป่า ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ได้มีการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างขึ้นเพื่อการอนุรักษ์การดูแลป้องกันและการบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ เช่น พิธีบวชต้นไม้ พิธีนี้มาจากการอุปสมบทโดยพระสงฆ์จะนำจีวรมาพันรอบต้นไม้ในแต่ละต้นที่มีการบวช เพื่อมิให้ประชาชนเข้ามาทำลาย จากพิธีดังกล่าวเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อีกทางหนึ่ง พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้ พิธีนี้มาจากพิธีทอดผ้าป่า โดยประชาชนจะนำต้นไม้มารวมกันไว้ที่วัด พระสงฆ์จะทำพิธีทอดผ้าป่าแล้วนำประชาชนไปปลูกต้นไม้ร่วมกันในบริเวณวัด และที่สาธารณประโยชน์ พิธีการทำบุญด้วยการปลูกต้นไม้ พิธีนี้มาจากพิธีทำบุญต่าง ๆ เนื่องจากปลูกต้นไม้มากจะได้ร่มเงาในการพักผ่อนหย่อนใจ พระสงฆ์จึงชักชวนให้ประชาชนรอบ ๆ วัดมาร่วมทำบุญดังกล่าว เพื่อจะได้มีต้นไม้ภายในวัดมากขึ้น วัดจะได้เป็นสถานที่ร่มรื่นและพิธีสะเดาะเคราะห์ด้วยการปลูกต้นไม้ พิธีนี้มาจากพิธีสะเดาะเคราะห์ โดยประชาชนเชื่อว่าเมื่อชีวิตตกต่ำ ต้องมีการสะเดาะเคราะห์ โดยพระสงฆ์โน้มน้าวให้ประชาชนเอาต้นไม้มาปลูก จึง

ได้ทั้งการสละเคราะห์ของตนเอง และเป็นการเพิ่มต้นไม้ให้ประเทศด้วย (มานพ นักการ เรียน, 2546) พระสงฆ์มีบทบาทในการรักษาศาสนาให้คงอยู่และเป็นผู้นำทางจิตใจ มีความผูกพันอยู่กับชุมชนเรื่อยมาอย่างมีความสุข อันมีป่าไม้เป็นจุดศูนย์กลางของสิ่งแวดล้อม มีวัด เป็นศูนย์กลางของจิตใจ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์สามารถใช้หลักพุทธธรรมชักชวนแนะนำโน้มน้าว ประชาชนในชุมชนนั้น ช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม โดยการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้น แบบพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับป่าไม้ และสิ่งอื่นใดที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่กัน ตาม หลักธรรมอริยสัจ 4 บุญกิริยาวัตถุ ความสามัคคี ความกตัญญูตถะเวที ปฏิจาสุมุปาบท ก็สามารถ นำมาประยุกต์ใช้ได้ รวมทั้งใช้ศาสนพิธีเป็นเครื่องนำพา เช่น การทอดผ้าป่าต้นไม้อ่อน การบวช ต้นไม้ (โดยการนำผ้าเหลืองไปพันรอบต้นไม้) การปลูกต้นไม้ที่ปรากฏในพุทธประวัติ การปลูก ต้นไม้เป็นอุทิสกเจตีย์ การประดับพันธุ์ไม้อันทนพวงหรีด ไม่ว่าจะเป็นต้นเฟื่องฟ้า โกสน กล้ายไม้ ไทร (เมื่อเสร็จงานแล้วสามารถนำไปปลูกได้) เป็นต้น ย่อมได้ชื่อว่าเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ได้ ทั้งสิ้น

สรุป

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของป่าตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท คุณค่าของป่าที่เกิดกับ สังคม เพียงเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่สังคมโลก มีความผูกพันต่อการดำรงชีพของมนุษย์ตั้งแต่ อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งมนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ทางด้านต่าง ๆ นานัปการ ทั้งยังส่งเสริม อาชีพ เศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น และยังมีอิทธิพลทางการเมืองด้วย ส่วน พุทธศาสนา อาศัยประโยชน์จากป่ามาประยุกต์เข้ากับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นหลักคำสอนที่สอนเน้นหนักในเรื่องของธรรมชาติ ทั้งในส่วนของธรรมชาติที่มีอยู่ภายในและ ธรรมชาติที่มีอยู่ภายนอก โดยเฉพาะเรื่องคุณค่าของต้นไม้หรือป่าไม้ ซึ่งดูเหมือน พระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทสำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ถึงหลักธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเอาป่ามาเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อความสงบสุขของเหล่ามหาชนผู้ ปรารถนาการบรรลุธรรม ย่อมเป็นประโยชน์อย่างมหาศาล

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1. พระสงฆ์ควรยึดหลักพระธรรมวินัย ในการอยู่ร่วมกับป่า ดูแล รักษาป่า เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน

1.2. ภาครัฐ ภาคเอกชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรตระหนักถึงการอนุรักษ์ป่า ควรมีการประชาสัมพันธ์ ปลุกจิตสำนึกให้รู้จักคุณค่าของป่าแก่ประชาชนทุกคน

1.3. รัฐควรมีมาตรการ มีแนวทางปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ในการลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดต่อป่าไม้และสิ่งแวดล้อม

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัย

2.1. ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ป่าด้วยวิธีการบวชป่า

2.2. ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักกตัญญู

2.3. ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักธุดงค์วัตร

เอกสารอ้างอิง

ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์. (2546). มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เดชา บุญค้ำ. (2543). ต้นไม้ใหญ่ในการก่อสร้างและพัฒนาเมือง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). คนไทยกับป่า. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ องค์การค้าของคุรุสภา.

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. (2536). พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญการพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มานพ นักการเรือน. (2546). พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เรวัตร โพธิ์พันธ์. (2559). บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาพระสงฆ์
ในโครงการพุทธอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี. ใน
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.

ศศิณา ภารา. (2550). ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: ส.เอเชียเพรส.